

Куцаб-Бонк К.К.

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТРАНСКОРДОННИХ КОНВЕРГЕНТНИХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто пріоритетні напрями транскордонного співробітництва України із сусідніми країнами-членами ЄС. Першочергову увагу приділено інституційним чинникам поширення конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та ЄС, зокрема в українсько-польському транскордонному регіоні. Акцентовано увагу на механізмах еволюції основних ланок інституційно-організаційного забезпечення транскордонної конвергенції між прикордонними регіонами України та Польщі. Окреслено ключові інституційні бар'єри, які обмежують транскордонну конвергенцію на сучасному етапі європейської інтеграції України. Сформульовано пропозиції для органів державної влади та місцевого самоврядування прикордонних регіонів України.

Ключові слова: інституціоналізація, інституційно-організаційне забезпечення, транскордонне співробітництво, транскордонний регіон, європейська інтеграція.

Постановка проблеми. Більшість наукових досліджень, дотичних до проблематики транскордонного співробітництва, тією чи іншою мірою пов'язані з аналізом різних аспектів економічного зближення сусідніх прикордонних регіонів України та країн-членів ЄС, особливо в умовах сучасних викликів європейської інтеграції. Насамперед, це стосується досліджень, спрямованих на виявлення механізмів формування та еволюції транскордонних регіонів з метою забезпечення соціально-економічної конвергенції прикордонних територій, які входять до їх складу. Адже переважна частина транскордонних регіонів, особливо тих, які охоплюють прикордонні території країн-членів ЄС та сусідніх із ними держав, що не є членами цього об'єднання, включаючи Україну, не відповідають всім необхідним ознакам, перебуваючи тим самим лише на певних (початкових або більш пізніх) етапах свого фактичного становлення в якості повноцінних суб'єктів міжнародної економіки.

При цьому однією з основних проблем, що обмежують транскордонну конвергенцію на сучасному етапі європейської інтеграції України, є недостатній рівень інституціоналізації транскордонного простору між Україною та ЄС. Це актуалізує наукові дослідження, пов'язані з виявленням основних проблем інституційного забезпечення транскордонного співробітництва України та розробкою пропозицій, спрямованих на вирівнювання показників економічного розвитку прикордонних регіонів України та сусідніх країн-членів ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам транскордонного співробітництва України та інституційним аспектам його розвитку присвячені численні публікації українських науковців. Частина із них висвітлюють у своїх працях ключові чинники розвитку транскордонної конвергенції регіонів на сучасному етапі європейської інтеграції. Передусім це стосується наукових праць П. Беленького, В. Борщевського, В. Гоблика, В. Засадко, Є. Матвєєва, Н. Мікули, І. Тимечко та інших дослідників.

Наприклад, у працях Н. Мікули наголошується на низькому рівні впливу єврорегіонів на процеси активізації транскордонного співробітництва та соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України порівняно з суміжними територіями Польщі. На думку авторки, це насамперед зумовлене різними організаційними підходами до формування єврорегіональних структур. Дослідниця вказує: «На сьогодні, потенціал регіонального співробітництва України та ЄС задіяно недостатнім чином... Єврорегіональні структури за участю областей України і досі не стали організаційно-фінансовою платформою координації транскордонного співробітництва в системі регіонального менеджменту, як це притаманно країнам ЄС... Всі єврорегіони на кордоні з ЄС за участю українських областей створені обласними органами влади, а громади, на території яких функціонує єврорегіон, фактично залишаються осторонь від їх активної діяльності». [5]

В. Борщевський акцентує увагу на тому, що єврорегіони, створені за участю прикордонних з ЄС областей України, не виконують ролі «дифузної зони», покликаної нівелювати бар'єрну функцію кордону шляхом активізації транскордонного співробітництва між прикор-

© Куцаб-Бонк Катажина Каземирівна, к.е.н., викладач, Вища державна техніко-економічна школа імені Броніслава Маркевича, м. Ярослав, Польща, тел.: +48166249622, e-mail: kkucab_bak@poczta.onet.pl

донними територіями України та сусідніх країн-членів ЄС. Натомість ці євро регіони лише формально окреслюють зацікавленість владних інституцій у збереженні двосторонніх контактів між прикордонними територіями. [1, с. 264]

В. Гоблик та Я. Дем'ян пояснюють низьку ефективність євро регіонів, до складу яких входять прикордонні території України, наявністю інституційних пасток «євро регіональної віртуальності» та «євро регіональної дисфункціональності». Зокрема вони стверджують, що згадані євро регіони лише імітують прагнення поширювати у прикордонних регіонах України інституційно-правові стандарти ЄС, а також використовують свій інституційний статус передусім заради отримання доступу до джерел фінансової підтримки з боку ЄС. [2, с. 127]

Водночас звертає на себе увагу приділення недостатньої уваги проблемам інституціоналізації транскордонних конвергентних процесів між Україною та ЄС поза межами євро регіональних структур, особливо у контексті постановки нових викликів європейської інтеграції.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є виявлення ключових проблем інституційного забезпечення транскордонного співробітництва між Україною та ЄС на сучасному етапі європейської інтеграції та розробка пропозицій, спрямованих на їх подолання в контексті стимулювання конвергенції у транскордонних регіонах, до складу яких входять сусідні прикордонні території України та країн-членів ЄС.

Опис основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі європейської інтеграції України ключового значення набуває формування інституційних умов розвитку національної економіки у відповідності до принципів і стандартів ЄС. У площині транскордонного та міжрегіонального співробітництва це означає впровадження низки нормативно-правових та інституційно-організаційних важелів, орієнтованих на децентралізацію влади та підвищення спроможності органів місцевого самоврядування окремих територіальних громад та інститутів громадянського суспільства.

Наприклад, польські автори Й. Андреасік, Б. Кавалко та Е. Кавецька-Вижиковська, акцентують увагу на тому, що різні моделі функціонування органів місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад з українського та польського боків кордону обмежують потенціал їх спільної участі в діяльності євро регіонів «Карпати» та «Буг», які у свою чергу не виконують тих важливих інституційних функцій, що покладаються на євро регіони в процесі розвитку транскордонного співробітництва у межах ЄС. Більше того, інституційно-організаційну основу українських

самоврядних органів, задіяних у функціонуванні євро регіонів, складають адміністративні методи управління, в той час як органи місцевого самоврядування польських воєводств, повітів та гмін уже давно керуються принципом субсидіарності. [8, с. 56]

Українська дослідниця Г. Щерба, спираючись на результати проведеного соціологічного дослідження, відносить до ключових проблем євро регіонального співробітництва між прикордонними територіями України та Польщі, низьку якість фахової підготовки управлінських кадрів, залучених з українського боку до управлінських структур євро регіонів «Буг» і «Карпати». [9]

Ця проблема протягом тривалого періоду часу продовжує чинити суттєвий негативний вплив не лише на розвиток євро регіонального співробітництва в українсько-польському транскордонному регіоні, але і на всю систему інституційно-організаційного забезпечення конвергенції між сусідніми прикордонними територіями України та Польщі. Адже відсутність достатньої кількості компетентних фахівців з проблем управління транскордонними проектами, маркетингу прикордонних і транскордонних регіонів, формування та адміністрування транскордонних інформаційних мереж, транскордонної логістики, транскордонної статистики, транскордонного бізнес-консалтингу тощо суттєво ускладнює наповнення реальним змістом усієї системи інституційно-організаційного забезпечення транскордонного регіону.

Передусім це стосується блокування нових організаційних форм у процесі розвитку транскордонного співробітництва між суміжними прикордонними територіями України та Польщі. Зокрема, мова йде про транскордонні партнерства, транскордонні кластери, транскордонні технологічні та наукові парки тощо. Винятком може слугувати хіба-що створений у 2015 році науковий інформаційно-статистичний транскордонний кластер «Інфостат Україна – Польща», засновниками якого з українського боку стали: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», головне управління статистики у Львівській області, Львівський національний університет ім. І. Франка (економічний факультет) та ГО «Львівська обласна спілка економістів України». З польського боку учасниками кластеру є: Статистичне управління Підкарпатського воєводства, Жешувський університет (економічний факультет), а також Центр статистичних досліджень і освіти Головного статистичного управління Польщі. Проте вказаний кластер поки що перебуває у стані свого формування і оцінювати результати його діяльності не достатньо коректно.

Дефіцит успішних транскордонних інституцій і фактична відсутність у транскордонному регіоні між Україною та ЄС нових форм транскордонного співробітництва унеможливають активізацію конвергентних процесів на основі зближення економічних показників та стандартів ведення бізнесу по різні боки кордону. Однією із основних причин цього є недостатня якість людського капіталу, передусім організаційно-управлінського ресурсу.

У цьому контексті доцільно виділити низку проблем, пов'язаних із розвитком інформаційно-аналітичної та навчально-освітньої складових інституційно-організаційного забезпечення конвергенції в межах транскордонного простору між Україною та ЄС.

По-перше, вищі навчальні заклади більшості прикордонних регіонів України, що межують з ЄС, не адаптовані до підготовки фахівців із транскордонного співробітництва. Для цього вони не володіють ані достатнім науково-педагогічним потенціалом, ані належним методичним забезпеченням, ані відповідними базами для проходження студентами виробничої практики. Більше того, вищі навчальні заклади, розташовані у вказаних прикордонних областях України, жодним чином не вмотивовані готувати фахівців із транскордонного співробітництва. Адже цей процес у сучасних умовах є доволі трудомістким і складним з погляду його практичної реалізації, а попит на відповідні спеціальності доволі низький. Крім того, для налагодження ефективної та системної підготовки фахівців із транскордонного співробітництва необхідно розвивати тісні партнерські зв'язки між українськими та вищими навчальними закладами та їх відповідниками, розташованими у сусідніх прикордонних регіонах Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. Це може потягнути за собою збільшення кількості українських студентів, які навчаються за кордоном, зокрема у Польщі, Словаччині та Угорщині, що зовсім не вигідно українським ВНЗ.

По-друге, науково-аналітичне, інформаційно-статистичне та консалтингове забезпечення транскордонного співробітництва між Україною та ЄС в цілому і в межах українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського та українсько-румунського транскордонних регіонів зокрема, перебуває на доволі низькому рівні. Більшість наукових інституцій, консалтингових структур і бізнес-асоціацій, дотичних до проблематики транскордонного співробітництва, не здійснюють системної науково-аналітичної діяльності, спрямованої на популяризацію сучасних форм та методів ведення транскордонного співробітництва та розвитку

транскордонних ринків у середовищі місцевих підприємців та учасників транскордонної торгівлі. Це ж саме стосується і діяльності торгово-промислових палат, які орієнтовані здебільшого на роботу з потужними експортерами та на здійснення виставково-ярмаркової діяльності.

По-третє, розвиток та наповнення сучасним змістом інформаційно-аналітичної та навчально-освітньої складових інституційно-організаційного забезпечення конвергенції в межах транскордонного простору між Україною та ЄС обмежується відсутністю належного попиту з боку суб'єктів транскордонного бізнесу на якісну аналітичну інформацію та кваліфіковані кадри задля підвищення власної конкурентоспроможності на транскордонних ринках. Це зумовлюється переважанням у прикордонній торгівлі дрібного товарообміну, значна частина якого, до того ж, здійснюється в напівлегальному режимі. Таким чином, більшість аналітичної інформації щодо функціонування транскордонних ринків концентрується у закритих інсайдерських мережах, а кадри, спроможні нею ефективно користуватися та розпоряджатися, готуються не в сегменті офіційних вищих навчальних закладів, а в процесі щоденної практичної рутинної транскордонної роботи. До того ж, вказана діяльність спирається на чіткий поділ праці та транскордонну ринкову спеціалізацію по різні боки кордону, що суттєво обмежує потенціал соціально-економічної конвергенції в транскордонному регіоні між Україною та ЄС.

По-четверте, органами державної влади та місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад різного рівня (регіональними, субрегіональними та локальними) не ведеться системної роботи із моніторингу та розв'язання основних проблем, що блокують поширення конвергентних процесів у межах відповідного транскордонного регіону. Це стосується як налагодження ефективної діяльності з ведення транскордонної статистики, так і моніторингу виконання прийнятих рішень, зокрема в руслі реалізації транскордонних і регіональних стратегій, а також проектів, спрямованих на вирішення актуальних проблем транскордонного характеру.

Низька ефективність роботи органів державної влади та місцевого самоврядування з метою поглиблення соціально-економічної конвергенції в процесі активізації транскордонного співробітництва між Україною та ЄС значною мірою зумовлена прогалинами у функціонуванні організаційно-управлінського механізму транскордонної конвергенції. Це актуалізує необхідність нарощування потенціалу організаційно-управлінської та регуляторно-

координаційної складових інституційно-організаційного забезпечення конвергенції в межах транскордонних регіонів, до складу яких входять сусідні прикордонні території України та країн-членів ЄС.

Передусім слід відмітити недостатню якість адміністративно-управлінського забезпечення соціально-економічної конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України з одного боку, та Польщі, Словаччини, Угорщини і Румунії з іншого. Як наслідок, виникає різне бачення пріоритетних напрямів та перспектив розвитку прикордонних територій по різні боки кордону. Наприклад, в українсько-польському транскордонному регіоні з польського боку основний акцент робиться на стимулюванні інноваційних форм економічної активності з метою підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій у процесі поглиблення міжнародного поділу праці, в той час як українська сторона акцентована здебільшого на вирішенні поточних соціальних проблем та усунення локальних бар'єрів на шляху транскордонного руху товарів і послуг. Як наслідок, рівень інноваційного розвитку виробничої, транспортно-логістичної, маркетингової, інформаційно-комунікаційної та інженерної інфраструктури у прикордонних регіонах Східної Польщі значно вищий, ніж у сусідніх із ними прикордонних областях України. Це не лише обмежує потенціал транскордонної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні, але і спричиняє поширення дивергентних процесів як у ринково-економічній, так і в соціально-психологічній площині.

З цього приводу, Н. Роїк відзначає, що рівень розвитку та модернізованість прикордонної інфраструктури в українсько-польському транскордонному регіоні в порівнянні з польсько-німецьким різко відрізняється в негативний бік. Це стосується як кількості переходів через державний кордон, так і їх технологічної оснащеності. Автор наголошує і на тому, що брак достатньої кількості дорожніх, велосипедних, піших, залізничних переходів на українсько-польському кордоні утруднює прикордонну співпрацю та підсилює бар'єрність кордону. На обмеження конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні впливають також різні історичні нашарування, пов'язані з численними подіями історичного минулого. Історичні «рани» стали причиною формування у свідомості українців і поляків різних стереотипів, які, відомо, швидко не минають. Відтак, спільний соціально-культурний бар'єр, який складається з упереджень, ще більше утруднює прикордонну співпрацю. [6, с. 56]

Нівелюванню вказаного бар'єру, а також вирішенню інших проблем, що обмежують соціально-економічну конвергенцію в українсько-польському та інших транскордонних регіонах між Україною та ЄС, може посприяти наповнення сучасним змістом маркетингової складової інституційно-організаційного забезпечення транскордонної співпраці між Україною та сусідніми країнами-членами ЄС. Адже на нинішньому етапі розвитку більшість елементів цієї складової не використовуються достатньо ефективно.

Передусім це стосується брендингу відповідних транскордонних регіонів. Адже формування транскордонних брендів відіграє важливе значення з погляду стратегічного планування та розвитку прикордонних територій сусідніх держав, забезпечуючи тим самим модернізацію їх інфраструктури. Наприклад, Є. Тихомирова вказує на те, що подібно компаніям та продуктам, транскордонні регіони також мають властиві їм характерні особливості, які можуть популяризуватися через відповідні маркетингові засоби, серед яких успішний транскордонний бренд відіграє важливу роль у розвитку бізнесу, культури й туристичної інфраструктури усього транскордонного простору. [7]

На переконання О. Гонти, брендинг транскордонного регіону має важливе значення для розвитку транскордонного туризму на основі формування спільних туристичних продуктів суміжних прикордонних територій різних країн. Автор відмічає: «У сучасній глобалізованій економіці, що має стрімку динаміку, зростаючого значення набуває вартість нематеріальних активів – брендів, іміджів, інформації, знань. Кожен регіон має унікальність історико-культурної спадщини, самобутність структури господарства, особливий набір природно-географічних та геопросторових характеристик. Усе гостріше відчувається боротьба між окремими регіонами (та навіть окремими містами) за попит споживачів, обсяги залучених інвестицій, потоки туристів. Брендинг території або регіональний брендинг передбачає свідоме формування і використання своєрідного «обличчя», візитівки певної частини геопростору». [3, с. 52]

Разом із цим слід відмітити, що для ефективного просування транскордонних брендів необхідно забезпечити належну якість функціонування таких ланок маркетингового забезпечення транскордонної конвергенції регіонів, як створення якісних транскордонних продуктів (товарів і послуг), налагодження ефективної виставково-ярмаркової діяльності, проведення дієвих рекламно-пропагандистських заходів та PR-кампаній тощо.

Наприклад, українські дослідники акцентують увагу на відсутності «спільних продуктів» українських учасників транскордонного співробітництва та їх партнерів із суміжних територій Польщі. Це унеможливило сприйняття українсько-польського транскордонного регіону як унікальної територіальної суспільно-економічної системи. Таким чином відбувається блокування спільних стратегічних ініціатив, спрямованих на вирішення актуальних транскордонних проблем і формулювання завдань для територіальних органів влади по обидва боки кордону. [4]

Іншим напрямом розвитку маркетингового забезпечення соціально-економічної конвергенції в транскордонному просторі між Україною та ЄС є збільшення інтенсивності проведення виставково-ярмаркових заходів, спрямованих на популяризацію спільного економічного потенціалу прикордонних територій України та сусідніх із ними адміністративно-територіальних одиниць Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. Наприклад, в межах українсько-польського транскордонного регіону доцільно ініціювати проведення регулярних ділових форумів та інвестиційних ярмарків, спрямованих на популяризацію інвестиційного потенціалу цього транскордонного регіону в середовищі потенційних інвесторів та ділових партнерів із країн-членів ЄС та інших розвинених держав світу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розвиток транскордонного співробітництва між Україною та ЄС виступає важливою ланкою активізації євроінтеграційних процесів на сучасному етапі соціально-економічного розвитку континенту. При цьому ключовим критерієм успішності вказаного

транскордонного співробітництва виступає поширення конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та ЄС. Водночас потенціал конвергенції між прикордонними територіями України та сусідніх країн-членів ЄС значною мірою залежить від якості інституційного середовища, яке визначає характерні форми та пріоритетні напрями активізації економічної активності на транскордонних ринках і динаміку соціальних взаємодій між мешканцями прикордоння.

На сучасному етапі європейської інтеграції України пріоритетними напрямками інституціоналізації спільного транскордонного простору з ЄС слід визнати: завершення в Україні адміністративно-територіальної реформи з метою вирівнювання інституційної спроможності органів місцевого самоврядування прикордонних територій по різні боки кордону, активізацію діяльності єврорегіонів та інших транскордонних інституцій, а також посилення маркетингової складової у розвитку транскордонних регіонів, зокрема шляхом формування та популяризації їх брендів та просування економічних інтересів у середовищі потенційних інвесторів.

Перспектива подальших досліджень у руслі окресленої проблематики стосується розвитку нових інституційних форм, пов'язаних з активізацією транскордонного співробітництва між Україною та ЄС, включаючи перспективи становлення транскордонних кластерів, транскордонних наукових та індустріальних парків і транскордонних партнерств за участю сусідніх прикордонних регіонів України та країн-членів ЄС.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції: монографія. – Львів: Аверс, 2007. – 328 с.
2. Гоблик В. Вплив інституційно-правових бар'єрів на ефективність зовнішньоекономічної діяльності в транскордонних регіонах / В. Гоблик, Я. Дем'ян // Економічний форум. – 2015. – № 3. – С. 123-128.
3. Гонта О. Проблеми формування транскордонного туристичного брендингу / О. Гонта // Чернігівський науковий часопис. Серія 1, Економіка і управління. – 2011. – № 2 (2). – С. 50-58.
4. Мікула Н. Організаційно-економічні механізми активізації транскордонного співробітництва на прикордонних територіях західних регіонів України. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1620/>
5. Мікула Н. Щодо підвищення ефективності організаційно-економічного забезпечення єврорегіонального співробітництва України та ЄС. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1229/>
6. Роїк Н. Українсько-польське транскордонне співробітництво: вибрані аспекти / Н. Роїк // Науковий вісник ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. – 2010. – Вип. 15. – С. 166-169.
7. Тихомирова Є. Транскордонний бренд: постановка питання / Є. Тихомирова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6949/3/kyiv_knu10_2015.pdf/
8. Andreasik J. Perspektywy przygranicznej współpracy polsko-ukraińskiej w świetle członkostwa Polski w Unii Europejskiej / J. Andreasik, B. Kawałko, E. Kawecka-Wyrzykowska. – Zamość: Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji, 2003. – 210 s.

9. Shcherba H. Współczesne problemy transgranicznej współpracy Ukrainy i Polski w świetle badań socjologicznych / Halyna Shcherba [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///F:/MyFiles/Downloads/13-Szczerba%20(1).pdf /

REFERENCES

1. Borshchevskiy V. (2007) *Ukrainsko-polske ekonomichne spivrobitnytstvo v umovakh yevrointehratsii* [Ukrainian-Polish economic cooperation in the conditions of European integration]. – Lviv: Avers. [In Ukrainian]
2. Hoblyk V. (2015) *Vplyv instytutsiino-pravovykh bar'ieriv na efektyvnist zovnishnoekonomichnoi diialnosti v transkordonnykh rehionakh* [The impact of legal-institutional barriers to the efficiency of foreign economic activity in cross-border regions]. – Economics forum. – 2015. – № 3. – P. 123-128. [In Ukrainian].
3. Honta O. (2011) *Problemy formuvannia transkordonnoho turystychnoho brendynhu* [The problems of formation of cross-border tourism branding]. – Chernihiv scientific journal. – 2011. – № 2 (2). – P. 50-58. [In Ukrainian]
4. Mikula N. (2015) *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy aktyvizatsii transkordonnoho spivrobitnytstva na prykordonnykh terytoriiakh zakhidnykh rehioniv Ukrainy* [Organizational and economic mechanisms of stimulating of cross-border cooperation in the border areas of the Western regions of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/1620/> [In Ukrainian]
5. Mikula N. (2014) *Shchodo pidvyshchennia efektyvnosti orhanizatsiino-ekonomichnoho zabezpechennia yevrorehionalnoho spivrobitnytstva Ukrainy ta YeS* [For increase of efficiency of organizational-economic providing of Euroregional cooperation of Ukraine and EU]. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/1229/> [In Ukrainian]
6. Roik N. (2010) *Ukrainsko-polske transkordonne spivrobitnytstvo: vybrani aspekty* [Ukrainian-Polish cross-border cooperation: selected aspects]. – Scientific Bulletin of the Uzhgorod University. – 2010. – № 15. – P 166-169. [In Ukrainian]
7. Tykhomyrova Ie. (2015) *Transkordonnyi brend: postanovka pytannia* [Cross-border brand: the question]. Retrieved from: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6949/3/kyiv_knu10_2015.pdf/ [In Ukrainian]
8. Andreasik J. (2003) *Perspektywy przygranicznej współpracy polsko-ukraińskiej w świetle członkostwa Polski w Unii Europejskiej* [Prospects for Ukrainian-Polish cross-border cooperation in the light of Polish membership in the European Union]. – Zamość, Graduate school of management and administration. [In Polish]
9. Shcherba H. (2007) *Współczesne problemy transgranicznej współpracy Ukrainy i Polski w świetle badań socjologicznych* [Modern problems of transboundary cooperation of Ukraine and Poland in the light of sociological research]. Retrieved from: file:///F:/MyFiles/Downloads/13-Szczerba%20(1).pdf/ [In Polish]

Одержано 12.09.2016 р.